

**ALLYUZIYA HODISASINI TADQIQ ETISHDA QO`LLANILADIGAN
YONDASHUVLAR VA ULARNING O`ZIGA XOS JIHATLARI**

Bozorova Matluba Aminovna,
Buxoro davlat Pedagogika instituti
tayanch doktranti

aminovna_14@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14205714>

Annotatsiya: Ushbu maqolada allyuziya adabiyotshunoslik va madaniyatshunoslikdagi dolzarb tadqiqot sohasi ekanligi, hamda allyuziya hodisasini o`rganishda tadqiqotchilarning lingvistik, pragmatik yondashuvlari tahlil etilib, uning o'ziga xos ma'nolari ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: allyuziya, madaniyat, badiiy asarlar, iqtibos, eslatma, ijtimoiy hayot faktlari, matn.

Abstract: In this article, allusion is an actual field of research in literary studies and cultural studies. The linguistic and pragmatic approaches of researchers in studying the phenomenon of allusion are analyzed, and the importance of its specific meanings is discussed.

Key words: allusion, culture, works of art, quotation, note, facts of social life, text.

Allyuziya zamonaviy tilshunoslik, adabiyotshunoslik va madaniyatshunoslikdagi dolzarb tadqiqot sohasidir. An'anaga ko'ra, allyuziya hodisasi XX asrning ikkinchi yarmida paydo bo'lgan, ammo o'sha davrda tegishli terminologiyaning shakllanishi sodir bo'lgan. Albatta, adabiyotda allyuziya hodisasi avval ham namoyon bo'lgan. XX-asrning o'rtalaridan boshlab "allyuziya" hodisasini o'rganishga qiziqish ortganligi sababli alohida ahamiyatga ega bo'ldi. Shunday qilib, I.R. Galperin, A.G. Mamaeva stilistika nuqtai nazaridan allyuziyani o'rgangan bo'lsa, I.V. Gubbenet, L.A. Mashkova kabi tadqiqotchilar matnni filologik sharhlash nuqtai nazaridan, V.S. Chulkova, I.S. Kristenko allyuziyani matn lingvistikasi nuqtai nazaridan, Baxtin, M. M. adabiy allyuziyalarning mohiyati va ularning ma'nolarini lingvokulturologik nuqtai nazardan o'rgandi. Yigirmanchi asr oxirida lingvistik tadqiqotlarning yangi paradigmalarning paydo bo'lishi va rivojlanishi, birinchidan, allyuziyani matnlararo aloqalarni faollashtirish, matn yaratilishidan oldingi madaniyat bilan aloqadorlikni shakllantirish vositasi sifatida, ikkinchidan, kontseptual inson tafakkurining namoyon bo'lishi vositalaridan biri sifatida izohlashga imkon berdi.

Shuning uchun inglizshunoslikda hozirgi kunda bir nechta allyuziya tadqiqoti sohalari, ya'ni adabiy tanqid, tilshunoslik, gvostilistik, intertekstual, kognitiv va

kognitiv-diskursiv haqida gapirishimiz mumkin. Adabiy tanqidda allyuziya ma'lum bir yozuvchining ijodiy uslubiga xos xususiyat sifatida tahlil qilinadi.

Adabiy allyuziyani o'rganish uchun asosan badiiy asarning adabiy an'anasi va adabiy ta'sir doirasiga e'tibor qaratish zarur. Adabiy yondashuv doirasida allyuziya keng talqin etiladi, uni ongsiz yoki ongli adabiy taqlid bilan amalda aniqlaydi. Allyuziyaning bunday keng talqini matnning postmodern o'qishiga to'liq mos keladi. Postmodernizm paydo bo'lishi bilan har qanday matn boshqalar bilan birgalikda o'qila boshlandi. matnlar, birinchidan, adabiy tanqid doirasini kengaytirdi allyuziyani o'rganish yo'nalishlari va ikkinchidan, intertekstuallik nazariyasi doirasida allyuziyani o'rganish imkoniyatini taqdim etdi. Ammo, agar adabiy tahlil muallif tomonidan bilvosita berilgan deterministik talqinlarning ma'lum bir to'plamini nazarda tutsa, unda intertekstual yondashuv o'zining klassik uslubida namoyon bo'ladi. Allyuziyali element o'zini matnlaro munosabatlarning cheksiz makonida ishtirok etadi va shuning uchun cheksiz ko'p talqinlarga bo'ysunishi mumkin.

Allyuziyani tadqiq qilishda lingvomadaniy yondashuv sof lingvistik va madaniyatshunoslikni o'rganish bilan bog'liq xususiyatlarni o'zida jamlaydi. Lingvokulturologik nuqtai nazaridan, allyuziya matnda bilvosita xalqlar tomonidan qabul qilingan madaniyat faktlari bilan bog'liq bo'lgan ayrim so'zlar, iboralar va jummalarni ataylab ishlatish usuli deb ta'riflanadi. Allyuziya mifologik, diniy, adabiy qahramonlar, faktlar va hodisalarning xossalari va fazilatlarini o'sha voqealar, faktlar va qahramonlarga kengroq o'tkazish vositasi sifatida Galperin tadqiqotlarida muhokama qilinadi [1].

Allyuziyani o'rganishga yondashuvlardan biri bu matn bir butun hodisa sifatidagi filologik sharhlar doirasida ko'rib chiqishdir. I.V. Gubbenette badiiylilikni tushunish masalalarini o'rganish jarayonida matn, allyuziyani vertikal kontekstning asosiy kategoriyalaridan biri, adabiy asarni tahlil qilish, filologik nuqtai nazardan muayyan asarni to'liq tushunish uchun zarur bo'lgan o'quvchining asosiy bilim darajasini ya'ni "tarixiy va filologik ma'lumotga egaligini aniqlash vositasi sifatida qaraydi. [2]

Allyuziya bo'yicha tadqiqotning ushbu yo'nalishini davom ettirib, L.A. Mashkova badiiy adabiyotning vertikal kontekstini filologik germenevtika, adabiy-badiiy matnlarni tushunish va sharhlash ilmi nuqtai nazaridan ko'rib chiqadi.[3] Bu yoki boshqasiga tegishli bo'lganligi sababli manba, allyuziya o'zaro ta'sir qilish usuli sifatida qaraladi

K.Perri tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarida allyuziya hodisasiga o'ziga xos semantic yondashuvlari asosida ajralib turadi .Perri adabiy allyuziya hodisasiga pragmatik yondashuv asosida tadqiq etadi.Olim allyuziyani faqat adabiy o'xshatishning maxsus turi sifatida emas, balki nutq elementi sifatida ham izohlaydi.[4]

Adabiy allyuziyaning semantik va pragmatik yondashuvlarini o'rganar ekan, muallif bu hodisani tur sifatida ko'radi.K.Perri allyuziyani matn elementi sifatida ajratib, uning boshqa matnlarni, mavzularni faollashtirish jarayoni sifatidagi statik va dinamik tabiatini ta'kidlaydi

Allyuziyali jarayon o'quvchi xabardorlik darajasiga nisbatan ko'rib chiqiladi:

- a) manba matn kontekstini kim biladi
- b) kim bilmaydi.na manba, na uning mazmuni.

Pragmatik yondashuv nuqtai nazaridan, allyuziya nutq ko'rinishi sifatida qaraladi, bu o'qituvchiga quyidagi jihatlarni aniqlash imkonini beradi.

- 1) muallif ham, ham o'quvchi ham bir xil madaniyatga mansub va bir tilda gapiradi;
- 2) allyuziya adabiy belgisi nutqning, asarning bir qismi bo'lishi kerak
- 3) allyuziya belgisi berilgan badiiy matn doirasida allyuziyasiz "to'g'ridan-to'g'ri" ma'noga ega bo'ladi;
- 4) allyuziya leksikologik(fonologik, semantik takrorlash orqali)
- 5) allyuziya belgisini oluvchi manba matnini tashqaridagi manba matn bilan assotsiatsiyalarni keltirib chiqarishi kerak;
- 6) manba matni oluvchiga ma'lum bo'lishi kerak;
- 7) allyuziyaning ma'nosini tushunish uchun manbani oddiy tanib olishning o'zi yetarli emas;
- 8) kontekstdagi allyuziya belgisining ma'nosini aniqlash uchun bog'langan manba matnning konnotatsiyasini aniqlash kerak;
- 9) referent manba allyuziyali matn bilan bog'liq assotsiatsiyalar matni yanada faollashishi mumkin.

Shunday qilib, allyuziya fazoviy-zamon doirasi bilan chegaralangan ikki yoki undan ortiq matnlarni bog'lash vositasi va matnlararo matnni amalga oshirish shakli sifatida qaraladi. Biroq shu paytgacha matnlararo bog'lanishlarni ifodalash shakli sifatida allyuziyaning mohiyati to'liq ochib berilmagan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Galperin I.R. Tekst kak ob'ekt lingvisticheskogo issledovaniya. – M.: Nauka, 1981. – 140 b.
2. Gyubbenet I.V. K probleme ponimaniya literaturno-xudojestvennogo teksta: (Na angl. materiale). – M., 1981. – 110 b
3. Mashkova L.A. Allyuzivnost kak kategoriya vertikalnogo konteksta. // Vest. MGU. Ser. 9. Filologiya. – M., 1989. – № 9/2. – 25–33-b.
4. Perri C. On alluding // Poetics. – The Hague; Paris, 1978. – Vol. 7, N 3. – P. 189–307 b
5. Fadeeva G.M. Obshekulturnaya i tekstovaya znachimost literaturnix allyuziy v xudojestvennom tekste // Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta. Gumanitarniye nauki. 2020.